

**INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDA HISSIYOT BILDIRUVCHI SO'ZLARNING
PRAGMATIK TAHLILI**

Eshquvotova Marhabo Sayfiddin qizi

Annotatsiya

Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillarida hissiyot bildiruvchi so'z va ifodalarning pragmatik xususiyatlari qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Tadqiqotda hissiy birliklarning lug'aviy ma'nosi bilan bir qatorda, ularning muayyan nutqiy vaziyatda qanday kommunikativ maqsadni amalga oshirishi, suhbatdoshlar o'rtasidagi ijtimoiy masofa va munosabatlarni qanday ifodalashi, muloyimlik, kinoya, norozilik, minnatdorlik va hamdardlik kabi funksiyalarni qanday bajarishi yoritiladi. Tahlil natijalari hissiy so'zlarning pragmatik qiymati ko'pincha ularning denotativ ma'nosidan kengroq ekanini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar

pragmatika, hissiy leksika, emotiv birliklar, nutqiy akt, kontekst, muloyimlik, kinoya, madaniyatlararo kommunikatsiya.

Аннотация

В статье проводится сопоставительный прагматический анализ слов и выражений, обозначающих эмоции, в английском и узбекском языках. Рассматриваются не только словарные значения эмоциональной лексики, но и её коммуникативные функции в конкретной речевой ситуации: выражение благодарности, сожаления, недовольства, поддержки, иронии и утешения. Особое внимание уделяется роли контекста, интонации, социальных отношений и культурных норм.

Ключевые слова

прагматика, эмоциональная лексика, эмотивные единицы, речевой акт, контекст, вежливость, ирония, межкультурная коммуникация.

Abstract

This article presents a comparative pragmatic analysis of emotion-related words and expressions in English and Uzbek. It focuses not only on lexical meanings but also on communicative functions in context, including gratitude, apology, dissatisfaction, support, irony, and consolation. The analysis considers context, intonation, social distance, interpersonal relations, and culture-specific norms.

Keywords

pragmatics, emotional lexicon, emotive expressions, speech act, context, politeness, irony, intercultural communication.

Kirish

Til insonning ichki kechinmalarini ifodalash vositasi bo'lish bilan birga, ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi va suhbatdoshga ma'lum ta'sir ko'rsatuvchi kommunikativ

tizimdir. Hissiyot bildiruvchi soʻzlar bir tomondan quvonch, qaygʻu, qoʻrquv, gʻazab, hayrat yoki mehr kabi holatni bildirsa, ikkinchi tomondan tinglovchini tinchlantirish, ogohlantirish, qoʻllab-quvvatlash yoki muayyan harakatga undash uchun xizmat qiladi. Shu sababli hissiy leksikani faqat semantik nuqtayi nazardan emas, balki real nutqdagi pragmatik vazifalari asosida ham oʻrganish zarur.

Pragmatika til birliklarining kontekstda, yaʼni aniq kommunikativ vaziyat, soʻzlovchi niyati, tinglovchi talqini va ijtimoiy munosabatlar bilan bogʻliq holda qanday maʼno kasb etishini oʻrganadi. Masalan, ingliz tilidagi “I’m sorry” iborasi xatodan afsuslanish, kechirim soʻrash yoki hamdardlik bildirish maʼnolarida qoʻllanishi mumkin. Oʻzbek tilidagi “Kechirasiz”, “Voy, bechora”, “Barakalla” kabi birliklar ham vaziyatga qarab turli kommunikativ maqsadlarni bajaradi.

Tadqiqotning dolzarbligi ingliz va oʻzbek tillarida hissiy ifodalarning qoʻllanishida mavjud boʻlgan madaniy-pragmatik farqlarni aniqlash bilan belgilanadi. Bunday farqlar tarjima jarayonida, chet tilini oʻqitishda va madaniyatlararo muloqotda notoʻgʻri talqinlarga sabab boʻlishi mumkin [1; 2].

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda qiyosiy, kontekstual, diskursiv va pragmalingsvistik tahlil usullaridan foydalanildi. Material sifatida ingliz va oʻzbek tillaridagi hissiy soʻzlar, undovlar, baholovchi birliklar, kechirim va minnatdorlik formulalari hamda dialogik nutqdagi qisqa ifodalar tanlandi. Tahlilda soʻzlovchining kommunikativ maqsadi, suhbatdoshlar oʻrtasidagi ijtimoiy masofa, vaziyatning rasmiy yoki norasmiyligi, intonatsiya, bevosita yoki bilvosita ifodalash usuli va madaniy kontekst hisobga olindi.

Nazariy asos sifatida nutqiy aktlar nazariyasi, muloyimlik nazariyasi va emotiv pragmatika konsepsiyasiga tayanildi. Searle tasnifida hissiy mazmundagi koʻplab ifodalar ekspressiv nutqiy aktlar bilan bogʻlanadi, biroq ular ayrim vaziyatlarda direktiv yoki komissiv vazifani ham bajarishi mumkin [3]. Brown va Levinson modeli hissiy ifodalar suhbatdoshning ijtimoiy obroʻsi va shaxsiy hududini qanday hisobga olishini izohlashga yordam beradi [4].

Tadqiqot natijalari

1. Hissiy birliklarning kommunikativ maqsadi

Hissiy soʻzlarning pragmatik qiymati ularning nutqiy vazifasida namoyon boʻladi. “I’m happy” soʻzlovchining holatini bildiradi, “I’m so happy for you!” esa suhbatdoshning muvaffaqiyatini tan olish va ijobiy munosabat bildirishga xizmat qiladi. Oʻzbek tilidagi “Siz uchun juda xursandman” ifodasi ham shunga yaqin funksiyani bajaradi. “Barakalla!”, “Qoyil!”, “Ofarin!” birliklari esa maqtov, qoʻllab-quvvatlash va ijtimoiy yaqinlikni ifodalashi mumkin.

2. Kechirim va hamdardlik

“I’m sorry I was late” gapida uzr soʻrash maʼnosi mavjud boʻlsa, “I’m sorry to hear that” hamdardlik bildiradi. Oʻzbek tilida bu birliklar “Kechirasiz, kechikib qoldim” va “Buni

eshitganimdan afsusdaman” shakllarida berilishi mumkin. Demak, tarjimada soʻzma-soʻz moslikdan koʻra, nutqiy vazifa va kontekst muhimroqdir.

3. Norozilik va gʻazab

“You made me angry” ochiq va keskin norozilikni bildiradi. “I’m not very pleased with this” esa yumshatilgan, rasmiyroq norozilikdir. Oʻzbek tilidagi “Meni jahlimni chiqarding” va “Bu ishdan unchalik mamnun boʻlmadim” ifodalari ham keskinlik darajasi bilan farqlanadi. Yumshatuvchi birliklar ijtimoiy munosabatni saqlashga xizmat qiladi.

4. Hayrat va undovlar

Ingliz tilidagi “Wow!”, “Oh no!” va “What a surprise!” birliklari hayrat yoki salbiy vaziyatga tezkor munosabatni bildiradi. Oʻzbek tilidagi “Voy!”, “Eh!”, “Obbo!” va “Nahotki!” shakllari oʻxshash funksiyalarni bajaradi. Biroq ularning hissiy kuchi va maqbulligi intonatsiya, yosh, yaqinlik darajasi hamda vaziyatga bogʻliq.

5. Muloyimlik va ijtimoiy masofa

“Thank you so much” va “I really appreciate it” minnatdorlikni ifodalasa, “Katta rahmat” va “Sizdan minnatdorman” oʻzbek tilidagi mos shakllardir. “Ustoz, sizdan minnatdorman” kabi murojaatlar hurmat va samimiylilikni birlashtiradi. Hissiy murojaatlarni tarjima qilishda ijtimoiy-pragmatik funksiya ustuvor boʻlishi kerak.

6. Kinoya va kontekst

“What a clean room!” tartibsiz xonaga nisbatan aytilganda yuzaki maqtov emas, tanqidni anglatadi. Oʻzbek tilidagi “Voy, qanday ozoda xona!” ham kinoyaviy boʻlishi mumkin. Bunday maʼnoni tushunish uchun tinglovchi vaziyat, ohang, oldingi suhbat va ishtirokchilar oʻrtasidagi munosabatni hisobga oladi [5; 6].

Muhokama

Tahlil natijalari ingliz va oʻzbek tillarida hissiy birliklarning umumiy pragmatik funksiyalarga ega ekanini koʻrsatadi. Har ikki tilda ular hissiy holatni ifodalash, munosabatlarni mustahkamlash, norozilikni yumshatish, kechirim soʻrash, hamdardlik bildirish va ijtimoiy masofani boshqarish uchun xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu funksiyalarning yuzaga chiqish shakli madaniy meʼyorlar, murojaat tizimi, intonatsiya va kommunikativ odatlar bilan farqlanadi.

Hissiy birlikning maʼnosi doimiy emas: “sorry”, “great”, “fine”, “voy”, “eh” va “barakalla” kabi shakllar turli vaziyatlarda turlicha kommunikativ yuklama oladi. Shuning uchun hissiy leksikani oʻrgatishda faqat lugʻat tarjimasiga emas, balki dialoglar, roli oʻyinlar va real kommunikativ vaziyatlarga tayanish maqsadga muvofiq.

Emotiv birliklar doimo soʻzlovchining ichki holatini bevosita aks ettirmaydi. Baʼzan ular suhbatdoshni ishontirish, vaziyatni yumshatish, qoʻllab-quvvatlash yoki qarama-qarshilikni kuchaytirish uchun strategik maqsadda qoʻllanadi [2; 5].

Xulosa

Ingliz va oʻzbek tillarida hissiyot bildiruvchi soʻzlarning pragmatik tahlili shuni koʻrsatadiki, hissiy birliklarning kommunikativ maʼnosi ularning lugʻaviy mazmunidan kengroq boʻlib, kontekst, intonatsiya, soʻzlovchi niyati va tinglovchi talqini orqali

shakllanadi. Ular hissiy holatni ifodalash bilan birga, kechirim so‘rash, hamdardlik bildirish, norozilikni yumshatish, maqtash, tasalli berish va suhbatdosh xatti-harakatini yo‘naltirish kabi vazifalarni ham bajaradi.

Tarjimada so‘zma-so‘z ekvivalentlik emas, balki funksional-pragmatik moslik muhimdir. Tarjimon ifodaning kim tomonidan, kimga, qaysi vaziyatda va qanday maqsadda aytilganini hisobga olishi lozim. Kelgusida ushbu mavzu korpus materiallari, badiiy dialoglar, ijtimoiy tarmoqlardagi yozishmalar va og‘zaki nutq asosida yanada kengroq o‘rganilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Parkinson, B. (2023). Cross-cultural calibration of words and emotions: Referential, constructionist, and pragmatic perspectives. *Affective Science*. <https://doi.org/10.1177/17540739231182680>
2. Caffi, C., & Janney, R. W. (1994). Toward a pragmatics of emotive communication. *Journal of Pragmatics*, 22(3–4), 325–373. [https://doi.org/10.1016/0378-2166\(94\)90115-5](https://doi.org/10.1016/0378-2166(94)90115-5)
3. Searle, J. R. (1969). *Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language*. Cambridge University Press.
4. Brown, P., & Levinson, S. C. (1987). *Politeness: Some Universals in Language Usage*. Cambridge University Press.
5. Scarantino, A. (2017). How to do things with emotional expressions: The theory of affective pragmatics. *Psychological Inquiry*, 28(2–3), 165–185. <https://doi.org/10.1080/1047840X.2017.1328951>
6. Larina, T. V. (2015). Pragmatics of emotions in intercultural context. *Russian Journal of Linguistics*, 1, 144–163. <https://journals.rudn.ru/linguistics/article/view/9410>